

A templom oltárai

Főoltár

A templom főoltára a csehsüveg boltozattal és félkupolával fedett, nyújtott szentély záródásában emelkedik. Oszlopos építményének központi, a Mária mennybevételét ábrázoló főoltárképet magába foglaló része a szentélyt tagoló két ablak közé illeszkedik, míg a szélső – szerkezeti-
leg gyakorlatilag különálló – elemei az ablakok hajó felőli szélein állnak, és kissé előugorva a fal síkjából lezárják a szentélyzáródást, valamint optikailag egységes keretbe foglalják a főoltárt. A főoltárképet két ión fejezetű oszlop keretezi, melyek hangsúlyos, rozettákkal és fogsordísszel díszített párkányt tartanak. A párkány tetején, az oszlopok vonalában Szent László és Szent István magyar ruhás szobrai láthatók. A jobb oldalt álló Szent István koronáját, a bal oldalt álló Szent László pedig kardját ajánlja Szűz Mária oltalmá-

ba. A párkány fölé emelkedik az oltár félköríves záródású oromzata, szélein egy-egy urnadísszel, orommezejében Szentháromság-kompozícióval. Az oltárépítmény központi része mellett látható, különálló oszlopos építmények szintén párkányt tartanak, tetejükön egy-egy, féltérde ereszkedő, a központi oltáregységet hangsúlyozó adoráló angyallal.

Míg a főoltár építésének ügyét több forrás említi, a mellékoltárok és a szószék építési körülményeiről nincsenek adataink. Mindössze stilisztikai megfigyelésekre támaszkodva, egységes kialakításuk miatt feltételezhetjük, hogy ezek a főoltárral megközelítőleg egy időben, 1791/1792-ben készülhettek. Tervezőjük, valamint a kivitelezésükkel megbízott mesterek a főoltáréval azonosak lehetnek.

A templom megáldására (1769–70) a főoltár építménye nem készült el, így a régi templom ol-

tárképét feltehetően építmény nélkül helyezték el a szentélyben. A főoltár állítására maga Károlyi Antal tett ígéretet. A forrásokból kiderül, hogy már 1773-ban fontolgatta ennek megvalósítását. Egyik, 1773. július 18-án keltezett levelében felszólította jószágigazgatóját, hogy készíttesse el a főoltár tervrajzát, valamint küldje el az oltár költségvetési tervezetét is. Kéri továbbá, hogy az elkészítendő főoltár „mennél simplexebb”, (egyszerűbb) legyen.¹

Az oltár rajza hamarosan elkészült, Károlyi pedig jóváhagyta és 450 forintot utalványozott építésére.² A kivitelezés azonban mégsem kezdődött el. Kanyó András plébános 1782-ben ismételten emlékeztette a kegyurat ígéretére, ám – a megrongálódott tető javítási munkálatai miatt – az oltár kérdése végül nem került napirendre.³ 1787 körül újból előrelépések történtek az ügyben. A munkálatok előkészítésével, a szükséges méretek megállapításával, a mesterekkel való egyeztetés-

sel, a szobrászmunka és az oltárkép megrendelésével Joseph Bittheuser uradalmi építész lett megbízva. Miután az oltár tervrajzai Bécsben készültek, a szobrászmunkát és az oltárképet illetően egyeztetett a különböző mesterekkel, megküldve számukra a szükséges rajzokat, méreteket. Bittheuser 1787. április 16-án keltezett, Károlyi Antalnak küldött beszámolójából tudjuk, hogy az oltár tervei ekkorra már készen álltak, és ezek közül kettőt elküldött egy bizonyos Fischer nevű szobrászmesternek.⁴

Az említett Fischer azonos lehet Johann Martin Fischer (1740–1820) bécsi szobrászzal, aki 1775/1776-ban Károlyi Antal apósának, Harruckern Ferencnek (1696–1775) sír- emlékéit készítette a gyulai plébániatemplomba. Bittheuser beszámolójából az is kiderül, hogy Fischer 1787 körül – a Károlyi család megbízásából – a gyulai templom tabernákulumán és szószékén, valamint a nagyváradi püspöki kápolna és

a nagykárolyi piarista templom szentségházán is dolgozott. A szakirodalom a szobrász magyarországi munkái között a pécsi székesegyház számára 1775–1777 között készített két (ma a sumonyi és a kurdi plébániatemplomokban található), töredékesen fennmaradt mellékoltárt, valamint a bolyi Szentháromság szobrot és a körmendi Batthyány-kastély kertjében található, Vertumnust és Pomonát ábrázoló szobrot tartja nyilván.⁵

Bittheuser beszámolójából és annak mellékletéből az is kiderül, hogy a csongrádi templom oltárának Fischer számára küldött – egyébként ismeretlen – rajzai eltérhettek a jelenlegi oltár építményétől. Egyikük például a nagykárolyi piarista templom ekkor épülő oltárának mintájára két lizénás kialakítással, márványozással készült.⁶ A jelenlegi csongrádi főoltáron mindössze a szentségház emlékeztet a nagykárolyira.⁷

A főoltár építményének elkészítésével Kanyó András plébános, Radovics István tiszttartó va-

lamint Szőke Mátyás templomszolga Joannes Godefridus Bindrich pozsonyi oltárkészítőt bízta meg, aki ekkor épp Mezőtúron tartózkodott. Az aranyozást Hinger József budai aranyozó mester végezte. A munkát összesen 741 forintért vállalták el. A Historia Domus szerint ekkor készült a fehérmárvány tabernákulum és két angyalalak is.⁸ A tabernákulum – a nagykárolyi oltáréhoz hasonló kialakítása miatt – bizonyára Martin Fischer munkájának tekinthető. A főoltár végül Károlyi Antal halálát követően, özvegye, Harruckern Jozefa támogatásával készült el 1792-ben.⁹

1873-ban, az új oltárkép elhelyezése előtt az oltár építményét is felújították, a tabernákulumot és a mellette levő két angyalalakot megaranyozták. Későbbi forrásokból tudjuk, hogy 1891-ben a főoltáron Mária Szíve és Szent József aranyozott, faragott szobrai, középen pedig Jézus Szíve szobrát helyezték el.¹⁰ Hegyi Antal plébános idejében, 1895-ben Szent Ferenc és Szent Domokos

„modern szobrait” a főoltár középső oszlopainak tetejére állították fel.¹¹ A szobrok valószínűleg csak rövid ideig maradtak a főoltáron, ugyanis egy század eleji felvétel már az oltár eredeti kialakítását mutatja: a koronázó párkány fölött, a két szélső oszlopon egy-egy adoráló angyal, az oromzaton pedig a Szentháromság, két oldalán Szent István és Szent László királyok szobrai láthatók. Ezeknek a márványozott és aranyozott, az oltár építményével egykorú faszobroknak a készítőjére vonatkozóan nem maradtak fenn adatok. Ennek ellenére stilisztikai megfigyelésekre támaszkodva megállapítható, hogy ugyanazon szobrász munkái, mint a mellékoltárok oromzatán látható, puttókkal és angyalalakokkal övezett erényalakok, az oltárok szélein különálló talapzatra állított szobrok, illetve a szószékkosarat díszítő evangélisták és a szószékkorona puttói.¹²

Mivel a főoltár oltárasztala a hárompapos misékhez túlságosan keskeny volt, 1904-ben, Porubszky József plébános idején kiszélesítették, a márvány oltármenza széleit deszkalapokkal egészítették ki. A szentségház ugyanekkor új bronz ajtót és hímzett selyem kárpitot kapott. Az oltárépítményt fehér alapú mozaikfestéssel vonták be, a szobrokat polikrómozták, a díszítéseket újraaranyozták.¹³

Főoltárkép

A templom oltárépítményeit díszítő oltárképek – úgy a főoltár, mint a mellékoltárok esetében – többször kicserélődtek.

A főoltárkép kezdetekben az a Mária mennybevétele ábrázoló festmény volt, mely eredetileg az egykori plébániatemplomban függött. Valószínűsíthetően a jelenlegi főoltár 1790/1791-es felállítását követően szállították vissza a belsővárosi (mai Szent Rókus) templomba.¹⁴

1787-ben, miután döntés született a templomhoz méltó kialakítású, új főoltár állításáról, és ehhez Bécsben elkészültek a tervrajzok, az építési munkálatok felügyeletével megbízott Joseph Bittheuser – valószínűleg a kezénél levő

tervrajzok figyelembevételével és helyszíni szemle során végzett mérései alapján – vázlatokat készített a főoltárkép méreteiről¹⁵ és megküldte az oltárkép elkészítésével megbízott festő, egy bizonyos Cimbal részére.¹⁶ Cimbal bizonyára Johann Ignaz Cimbal (1722–1795) sziléziai származású, ismert bécsi festővel azonos, aki már korábban is dolgozott Károlyi Antal számára, ő festette a Károlyi család ősi székhelyén Károlyi Antal által építtetett nagykárolyi piarista templom hat mellékoltárképét (1778–1780 között), valamint a krasznasándorfalui (Sándra, Szatmár megye) plébániatemplom Szent Erazmus oltárképét (1787 körül). A nagykárolyi oltárképeket követően (1781 körül) a nagyváradi székesegyház Szentháromság, Evangélista Szent János, Szent István király és Nepomuki Szent János mellékoltárainak képeit festette meg.¹⁷

A csongrádi főoltár barokk, Cimbal által festett oltárképét 1873-ban, Alvinczy Ferenc plébános idejében lecserélték. Az új festményt Körrey György szegvári festő készítette Michelangelo Grigolettinek az esztergomi bazilikába készült, Mária mennybevétele¹⁸ ábrázoló – Tiziano munkáját másoló – főoltárképének mintájára. A kép 300 forintos vételárához 100–100 forinttal járultak hozzá Dragon József és Patyi Antal csongrádi szabók, valamint Alvinczy Ferenc csongrádi plébános. A plébánosnak a váci püspökhöz intézett leveléből az is kiderül, hogy a régi oltárkép művészeti színvonalával voltak elégedetlenek.¹⁹

A főoltárképet harmadik alkalommal 1894-ben cserélték le Vannay Ferenc helybéli rajztanár festményére. A festmény elődjéhez, a Körrey által készített képhez hasonlóan Tiziano „Assunta” (Mária mennybevétele) című képét másolta.²⁰ A jelenlegi főoltárképet – Dudás Lajos állítása és a festmény jobb sarkában lévő szignó alapján – Tary Lajos festette.²¹ Ugyanakkor korabeli sajtóértesülések és a mesterekkel kötött szerződés alapján az is gyanítható, hogy Tary 1917-ben csak megújította, restaurálta Vannay Ferenc korábbi munkáját.²²

SZENT ANNA ASSZONY TISZTELETE.

A FT. EGYHÁZMEGYEI HATÓSÁG ENGEDELMÉVEL
KIADATOTT
A CSONGRÁDI KERESZTÉNY HIVEK HASZNÁLATÁRA.

CSONGRÁDI KÖZLÖNY NYOMDÁJA
1896.

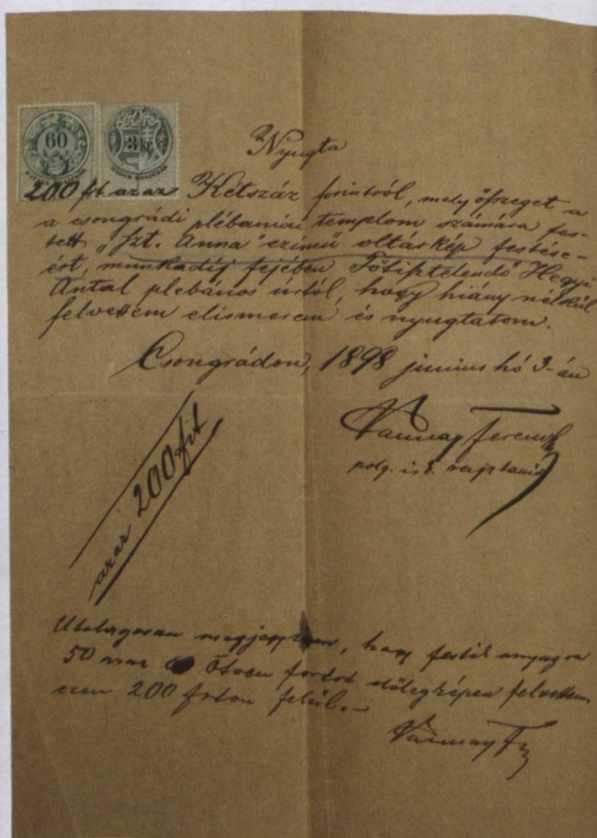
Szent Anna-oltár

A templom elkészültével a csongrádiak két mellékoltárt is állítottak: a jobb oldalt Szent Anna, a másikat az Oltáriszentség tiszteletére.²³ Mivel a jelenlegi mellékoltárok építményei csak később készültek el, az említett – mindössze a korai vizitációkban (1778, 1784) szereplő – mellékoltárok valószínűleg csak építmény nélküli oltárképeket, festményeket jelölhettek. Ezekről tudjuk, hogy 1769-ben, a templom benedikálásakor már a helyükre kerültek.²⁴

A jelenleg is álló két fő mellékoltár, feltehetően a főoltárral egyidőben, 1790 körül emelt építményei szinte teljesen megegyeznek: a félköríves záródású oltárképeket két markáns, kannelúrázott törzsű, kompozit fejezetű oszlop fogja közre, melyek az oltárképek záródásának ívét követő, fogsordísszel hangsúlyozott koronázó párkányt tartanak, rajtuk allegorikus szobrászati díszítéssel. Előjük, két oldalt, különálló talapzaton, életnagyságú prófétaszobrok (Izajás, Jeremiás, Ezekiel és Dániel) kerültek. A Szent Anna-oltár oromzatát a Remény horgonyt tartó allegorikus szobra koronázza meg, aki egy angyal és puttók társaságában jelenik meg. Az oltár fölötti üvegablak Szent Józsefet ábrázolja.

Az első Szent Anna oltárképet egy laikus festő készítette. Az 1770-es években Adamovits Pál, a Károlyiak uradalmi tiszttartója Egerben új képet csináltatott helyette, és saját pénzén új oltárt is állíttatott.²⁵ Nem tudjuk biztosan, hogy a főoltárral megközelítőleg egyidejűleg emelt mellékoltár építményére ez a régi kép vagy egy új Szent Anna kép került.²⁶ Annyi bizonyos, hogy az „avult és ízléstelen” Szent Anna oltárképet 1867-ben lecserélték egy új, Körrey György által festett képre. Ennek költségeit Szemerédi István és neje adományából, valamint az oltár pénztárából fedezték.²⁷ Forrásainkból kiderül, hogy Fülöp Júlia csongrádi asszony 1889-ben 400 forintos alapítványt tett ezen képre és a többi oltár fenntartására.²⁸

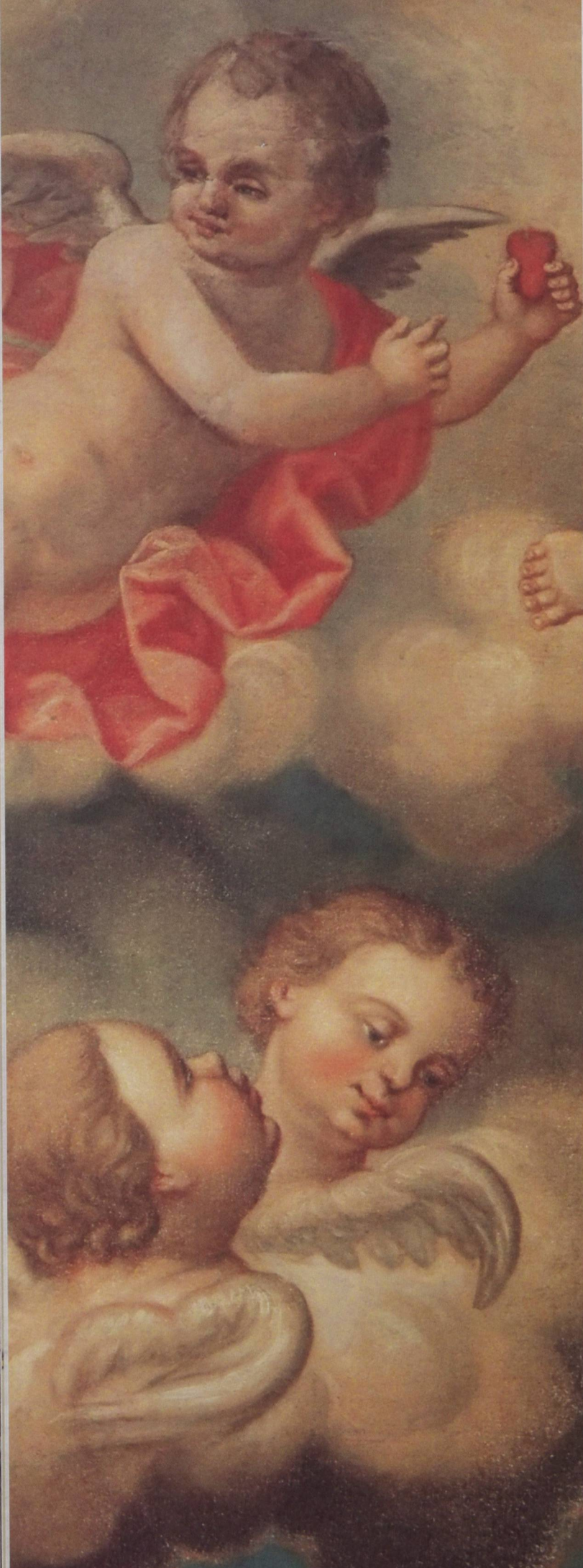
A szegvári Körrey György Szent Anna-oltárképének helyén napjainkban Vannay Ferenc helyi

rajztanár festménye látható. A kép Szent Annát ábrázolja, amint a gyermek Máriának megmutatja rá vonatkozó jövendöléseket a Szentírásban (a népies magarázat szerint olvasni tanítja leányát). Mellettük Joachim, fölül angyalok láthatók, kik az ártatlanság fehér lilomát és rózsakoszorút tartanak. Az oltárkép cseréjének ötlete minden bizonynyal Hegyi Antal plébánoshoz kötődik, aki Jézus Szíve kultuszának terjesztése mellett Szent Annának, a családi tűzhely védőszentjének tiszteletét is erősíteni igyekezett. Az új oltárkép felállításának évében, saját nyomdájában egy *Szent Anna aszszony tisztelete* című, kisebb ponyvakiadványt is készített a „csongrádi ker. hívek használatára”²⁹

Kacziba Ferencné Lévy Anna – névadó patrónájának tisztelegve – 250 forintot adományozott az új oltárképre.³⁰ Vannay alkotását 1896 évben, Szent Anna napján szentelték fel.³¹ A festmény 1917-ben Tary Lajos, az oltárépítmény 1963-ban Sarsánszky István és Dénes Jenő munkája nyomán újult meg.³²

Nepomuki Szent János-oltár

A mai, klasszicizáló későbarokk építményű Nepomuki Szent János-oltár helyén a 18. században – feltehetően a késő-középkori eucharisztia-tisztelet utóhatásaként – egy Krisztus Szent Teste (Oltáriszentség) oltár állt.³³ Az 1790-es évek elején épült új oltárt – kiszorítva az eredeti oltár-dedikációt – már Nepomuki Szent János tiszteletének szentelték.³⁴

A halászok, hajósok védőszentje már a 18. század első felében népszerű volt Csongrádon. Az első Nepomuki Szent János szobor – mely a település első köztéri alkotása volt – a Kerekárok mellett, az ősi városrész egykori bejáratánál állt. Később a Böldi révnél és a pontonhíd lábánál is állítottak Szent János szobrokat. János napján a csongrádiak a szent legendáját énekelve, gyertyával a kezükben vonultak a folyóhoz, ahol virágból font koszorúkat engedtek a vízre, kérve: óvja meg őket Szent János a vízbefúlástól, adjon nekik szerencsés halászatot, halban bővelkedő vizeket.³⁵

A templom korábbi, Nepomuki Szent Jánost ábrázoló festménye nem maradt ránk. A jelenleg is látható alkotást 1892-ban egy Müller F(erenc) nevű festő festette.³⁶ A képen Nepomuki Szent Jánost látjuk papi viseletben. Kezében keresztet és a vértanúságára utaló pálmaággat tart, a feje fölötti felhőkön puttók jelennek meg. Ketten közülük bársonypárnán hozzák a papi hatalmat jelképező stólát, egy angyal pedig nyelvet tart jobb kezében jelezve, hogy Nepomuki Szent János nem csak a halászok, de a gyónási titok, a titoktartás védőszentje is. A háttérben Prága látképe tűnik fel. Az oltár oromzatára a Hit keresztet tartó allegorikus alakja, melléje pedig – a szemközti oltárhoz hasonlóan – egy angyal, valamint puttók kerültek. A fölötté nyíló ablak táblája Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázolja.

Az oltár megújítására – a Szent Anna-oltárral párhuzamosan – 1956-ban került sor. A budapesti Géberth aranyozó és oltárépítő mester az oltár díszítéseit valódi arany lapokkal látta el (az angyalok ruhájával és szárnyaival együtt), a többi részt

csontszínűre festette. A márványozott részeket tisztította, javította, lakkozta. Az oltárok melletti szobrok ruháit és a falon lévő oszlopfejeket alumínium és érclemezlapokkal aranyozta, a testeket csontszínűre festette.³⁷ Húsvétkor a díszes, fehér leplekkel és vörös, fehér, ritkábban rózsaszín szegfűvel ékesített Szentsírt napjainkban a Szent János-oltárnál szokták felállítani. A Szentsír elé egy 18. századi, festett, glóbuszon álló és kezében zászlót tartó – a sekrestyében őrzött – Feltámadt Krisztus-szobrot helyeznek ki.

Lourdes-i Mária-oltár

A 19. század második felének legnagyobb hatású vallási eseménye a lourdes-i csoda volt 1858-ban. Hazánkban ponyvák, imakönyvek és a szószékekről is népszerűsítették. Az 1880-as évekből csak közvetett bizonyítékok kerültek elő arra vonatkozóan, hogy csongrádi zarándokok is felkeresték a lourdes-i kegyhelyet. Hegyi Antal plébános idejében (1886–1902) lourdes-i vizet is árultak

a plébánián. Rosmis Imre 1886-ban Csongrádon kiadott, *A boldogságos Szűz Mária tizennégy öröme* című imádságos ponyvájának végén egy lourdes-i Máriához beköszönő éneket találunk.³⁸ A továbbiakban csak néhány, a kegyhelyről származó szentkép bizonyítja az utazásokat.³⁹

1884-ben Edelényi János plébános egy fából készült lourdes-i Mária szobrot rendelt Josef Delago St. Ulrich in Gröden-i (tirol) mester műhelyéből. A szobrot a korábbi Szűz Mária-oltárra állíttatta fel, a szószékkal átelleni oldalon.⁴⁰ Az alkotás megvásárlását a hívek kezdeményezték és fizették ki, jelesen a „mándlis nábobként” elhíresült id. Bagi József,⁴¹ Szabó Jánosné és Pap Ágnes. Összesen 150 forintba került.⁴² A szobor megérkezése után Bagi József lánya, Cseh Pálné Bagi Rozália Krisztina és Leitner budapesti egyházi díszmű gyárasoknál – 600 forintos költséggel – oltárépítményt készíttetett.

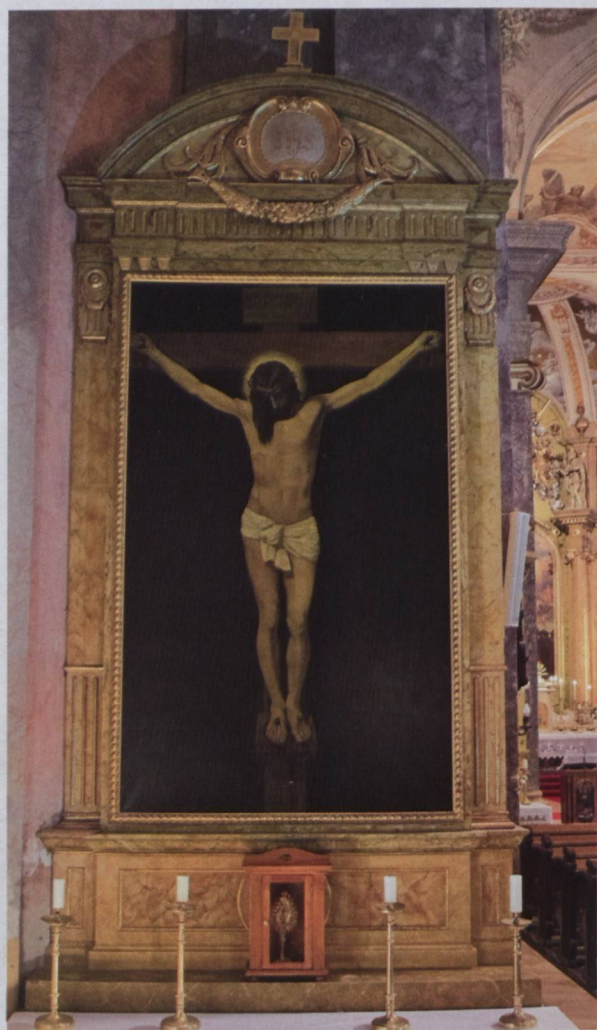
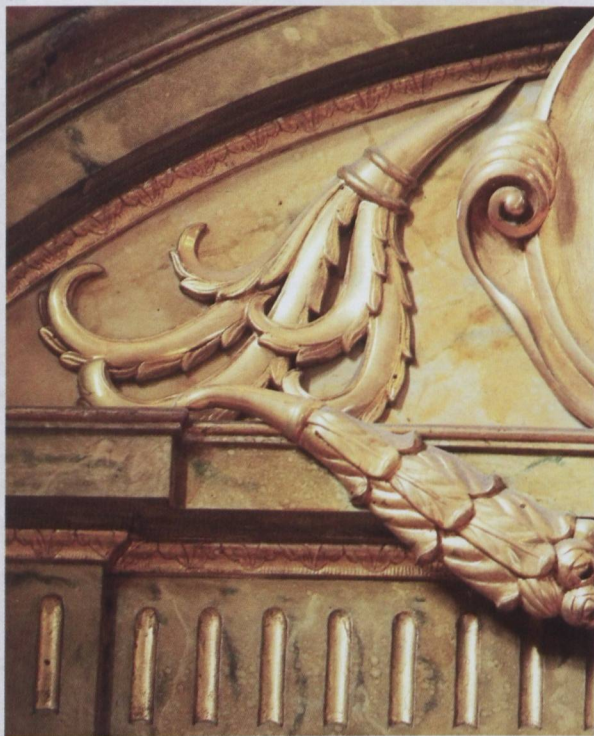
Az új oltárt 1885. szeptember 10-én, Mária neve napján szentelték fel. A szentbeszédben a plébános „Mária tiszteletét, dicső név ünnepe magasztosságát s egyúttal Bagi Rozál nagylelkűségét” hangsúlyozta a szép számban összegyűlt hívek előtt.⁴³ Az oltár adományozója a felszentelés emlékére és Mária dicsőségére egy évente megtartandó, négyepapos örökös misére is alapítványt tett.

Az oltár saját szerelvényeihez tartozott hat darab bronz gyertyatartó, egy négyhangú oltárcsengettyű, kánontáblák, két fehér oltárvánkos és egy 15 tizedes nagyolvasó, mely az Élő Rózsafüzér Társulat ajándéka volt.⁴⁴ Ez az olvasó azonos lehet azzal a darabbal, melyet napjainkban egy puttó tart kezeiben az oltárépítmény tetején. A hívek adakozásából Edelényi plébános egy MARIA-felirattal ékesített, fehér brokát miseruhát és „két egyforma szép dalmatikát” is vásárolt. A plébános még az avatás évében ellátogatott a budapesti országos kiállításra,⁴⁵ ahol Krisztina és Leitner egyházi szerelvényei közt egy 260 forint értékű, domborműves ezüst kelyhet is megpillantott. A *Historia Domus* lapjain a következőképpen folytatja a történetet: „Mindjárt fölsőhajtottam:

Istenem, mily szép lenne ez a csongrádi Mária oltár részére, de mivel csekély jövedelmemből nem szerezhettem, azért nem estem kétségbe, hanem kelyhet haza hoztam, hívtam az áldott lelki öreg Bagi Józsefet, meg kértem, hogy venné meg a Mária oltár részére, ki is, mint mindig: úgy most is kész örömet megtartotta azt Mária oltár részére. Hála a jó Istennek, most a lourdesi Mária oltárnak mindene van, mely kizárólagos tulajdonát képezi.”⁴⁶

Az új oltár sajátos, „modern” stílusa miatt erősen elütött a kései barokk templombelső hangulatától. Szedlacsek István plébános 1940-ben egyenesen azt írja az egyházművészeti hivatal kerdőívére, hogy a lourdes-i oltár nem illik a templomba.⁴⁷ Az átépítési engedélyt azzal a kéréssel hagyta jóvá a váci megyéspüspök 1957-ben, hogy az új oltárépítményt a vele szemközti oldalon lévő szószék stílusával harmonizálják. Az oltármenza kiszélesítését pedig azért tartotta célszerűnek, hogy a gyertyákat és virágokat kényelmesen el tudják a hívek helyezni.⁴⁸ A napjainkban is látható oltárépítményt Hatlaczkzy István készítette Budapesten. A szemben lévő szószék részleteit másoló, új oltárépítményről ezúttal lemaradt az a Szűzanya szavait idéző felirat, mely korábban az oltár tetején, kör alakban futott végig (*Én vagyok a szeplőtelen fogantatás*).

A lourdes-i Mária a csongrádi hívek legkedveltebb oltára. A villanyvilágítást is először ide építették ki.⁴⁹ A fehér fejkendős rózsafüzér-imavezető *dékányasszonyok* mindig a Mária-oltárhoz legközelebb eső padszakaszban foglaltak helyet.⁵⁰ A rózsafüzéres asszonyok napjainkban is itt ülnek. Egykor, nagyobb ünnepeken fehér ruhába öltözött, gyertyát tartó kisleányok is álltak az oltár előtt. A menyasszonyok avatása is itt zajlott le, itt történik napjaikban is. A 2010-es években ismét feléledni látszik az a rég elhagyott szokás, hogy a csongrádi menyasszonyok a lourdes-i oltáron hagyják csokrukat, így ajánlják házasságukat a Szűzanya kegyelmeibe.⁵¹ A Máriához intézett kérések meghallgatásáról az oltár mellett elhelyezett márvány hátlatáblák tanúskodnak.

Szent Kereszt és Pietà oltárok

A csongrádi Nagyboldogasszony-templomnak több olyan, kisebb oltára is volt, melyek napjainkban már nem állnak. A templom első, 1778. évi vizitációja a Mária mennybevétele főoltáron, valamint a Szent Anna és Krisztus Szent Testemlékoltárokon kívül felsorol még két újabb, a Szent Kereszt és a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére állított oltárt is.⁵² Ezen két oltárt az 1784-es vizitáció már nem említi.⁵³ 1843-ban forrásaink szerint a meglévő három oltár mellé két újabb mellékoltárt állítottak. Az egyik oltár Krisztus megostorozásának jelenetéről, a másik Szent Józsefről emlékezett meg.⁵⁴ Az említett oltárok közül a Szent Kereszt és a Pietà-oltárok dedikációját a 20. század elején állított oltárok öröközték át.

A templom két középső fülkéjében lévő, klasszicizáló mellékoltárok képei Piroska István csongrádi festőművész alkotásai. 1910-ben Piroska István saját festményeiből rendezett kiállítást a csongrádi közönség számára. Az egyik teremben Diego Velazquez *Krisztus a keresztfán* című képének másolatát is kiállították. A *Csongrádi Újság* cikkírója a kiállítást értékelve felvetette, hogy a kép a város plébániatemplomában méltó helyre lelhetne.⁵⁵ Ujszászi Róbert könyvében említést tesz arról, hogy Piroska 1910 év elején Madridban is járt, így láthatta Velazquez 1632 körül festett alkotását. A kiállításra feltehetően egy kisebb változat készült, melyet Piroska – az igényeket látva – nagyobb alakban is elkészített.⁵⁶ A felfestett Jézust ábrázoló festményt az alján olvasható felirat szerint özvegy Forgó Pálné Ürmös Veronika adományozta a templomnak.

A halott fiát kezeiben tartó Szűzanya képe – ugyancsak Piroska alkotása – Máté János és felesége, Gyánti Márta módos helyi gazdálkodók ajándéka. Előképe Annibale Caracce hasonló című képe (1600 körül). A képek felszentelésére 1910. augusztus 14-én került sor, a nagyboldogasszonyi búcsú előtti napon.⁵⁷

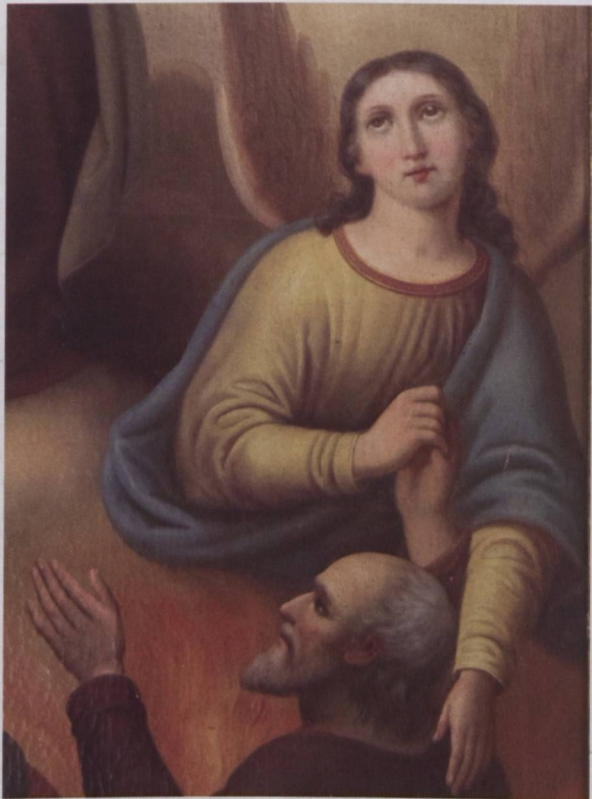
HÁLABÓL ÉS SZERETETBŐL
1901. SEPT. 2. 1961

Purgatóriumi oltár

Egy 1898-ban keltezett püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy Hegyi Antal plébános az 1890-es években egy purgatóriumi képet rendelt Vannay Ferenc csongrádi rajztanártól.⁵⁸ Hogy a templom előcsarnokában, a bejárathoz közel eső mellékoltáron már korábban is purgatóriumi kép volt, csak utalásokból értesülünk.

Amikor Tekulics Jánosné Meiszter Magdolna (Váry Gellért piarista pap testvére) édesanyja, Vári Mária 1890 tájékán elhunyt, „testamentomképpen”⁵⁹ leánya gondviselésébe ajánlotta a plébániai templom purgatóriumi oltárát, melyet korábban ő gondozott. Meiszter Magdolna a családi örökséget tovább vitte, és szeretettel, odafigyeléssel takarította, virágozta az oltárt.⁶⁰ Az oltár elhelyezése, a bejárathoz való közelsége jelzi, hogy a csongrádiak fontosnak tartották a szenvedő lelkek imádsággal való megsegítését; ha templom rácsozata zárva is van, a purgatóriumi oltár megközelíthető. Szilárdfy Zoltán szerint a szeged-alsóvárosi Havi Boldogasszony-templom purgatóriumi oltárának közelsége a főkapuhoz kettős célt szolgált: egyrészt a II. József tiltó rendeletéig *asylumként*⁶¹ is elismert templom oltárképe a menedékre lelt bűnözők bűnbánatát ébreszthette fel; másrészt a néphit szerint (a bejárathoz közel vagy az előcsarnokban ülő) koldusoknak juttatott alamizsnával a tisztítótűzben szenvedő lelkek kiszabott idejét rövidíthették meg.⁶²

A képen a tisztítótűzben szenvedő lelkeknek a skapulárés (kármelhegyi) Boldogasszony kínál enyhülést. A kármelhegyi Boldogasszony tisztelete Stock Szent Simon (13. század) látomásán alapul. A leírások szerint a Szűzanya angyalok és szentek kíséretében jelent meg a Szent Simonnak, hogy átnyújtsa neki a skapulárét azzal az ígérettel, hogy aki hordja, nem jut a pokolba, és a halálát követő szombaton kiszabadul a tisztítótűzből – ezt nevezzük *Bulla Sabbatinának*.⁶³ A skapulárés Szűzanya ünnepe július 16-a. A csongrádi kármelita Harmadrend 2003 környékén alakult meg.⁶⁴

Jegyzetek

- ¹ MNL OL, P 398, 33000. 1773. július 18. Károlyi Antal levele jószágigazgatójához, Nagykároly.
- ² „Az Csongrádi Nagy Oltár formáját helyben hagyom és annak fel építésére 450 forintot oly formán resolválok magamébúl, hogy erre a' Bacány (?) kilenczed, avagy/: ha ez elég nem volna:/ más ártatlan fundus rendeltessék.” Lásd: MNL OL, P 398, 33005. 1773. augusztus 6. Károlyi Antal levele jószágigazgatójához, Nagykároly.
- ³ MNL OL, P 398, 32438. 1782. április 22. Kanyó András csongrádi plébános levele Károlyi Antalhoz. Csongrád.
- ⁴ MNL OL, P 1511, 1. doboz, 229r. 1787. április 16. Joseph Bittheuser jelentése Károlyi Antalhoz. Nagykároly.
- ⁵ AK 2004. 365–367; Poch-Kalous 1949. 51–58; L. Imre Mária 2002. 154.
- ⁶ MNL OL, P 1511, 1. doboz, 229r. 1787. április 16. Joseph Bittheuser jelentése Károlyi Antalhoz. Nagykároly.
- ⁷ Lásd: MNL OL, P 1511, 1. doboz, 146r. é.n. Martin Fischer költségvetése a nagykárolyi templom tabernákulumáról.
- ⁸ A forrásban említett angyalalakok nem azonosak a napjainkban a főoltáron elhelyezett (gipsz) szobrokkal.
- ⁹ NPI Historia Domus I. kötet, 165. A 20. század eleji sajtótudósítások egyike a főoltárt Károlyi Erzsébet grófnő ajándékként ismerteti. Valószínűleg elírásról van szó, az említett grófnő, Károlyi Mihály nővére, 1872–1954 között élt. Lásd: *Csongrádi Lap*, 1912. augusztus 18. XXII. évf. 36. szám, 3. old.
- ¹⁰ VPL APar. Cs. 1891. június 1. Hegyi Antal levele a váci egyházmegyei hatóságnak.
- ¹¹ NPI 1940. május 2. Egyházművészeti hivatal kérdőíve.
- ¹² Johann Martin Fischer szerzőségére vonatkozóan nincsenek adataink. Alkotásai színvonalasabbak a csongrádiaknál, és elsősorban kőből, márványból és bronzból dolgozott. Ismertek ugyanakkor fa- és gipsz szobrai is: Göllersdorf, plébániatemplom (1778, két adoráló angyalalak és egy feszület fából, aranyozva), Ollersbach, plébániatemplom (1785, hat szent szobra gipszből), Bécs, Szent Gertrúd templom (1799 körül, Keresztrefeszítés Mária és János alakjaival, fa).
- ¹³ NPI 1914. május 14. Szubota István árajánlata; Kovácsik 2010. 156.
- ¹⁴ A kép ma Szent Rókus-templom szentélyében látható. Részleteiben lásd: Bara 2016.
- ¹⁵ A főoltárkép tervezett méretei: 7 láb széles, 14 láb magas.
- ¹⁶ Mivel küldeménye egy, az oltárkép méretarányait jelölő léptékskálát is tartalmaz, feltételezhető, hogy ez egy már korábban küldött vázlat- vagy tervrajzról maradt le. MNL OL, P 1511, 1. doboz, 229r. Joseph Bittheuser jelentése Károlyi Antalhoz. Nagykároly, 1787. április 16. Mellékletében Joseph Bittheuser Cimbal festő részére megrajzolt, méretarányokat tartalmazó vázlatai, köztük a csongrádi oltár tervrajzának méretaránya (léptéke) és a Mária mennybemenetele-oltárkép méreteit tartalmazó vázlat. Lásd: MNL OL, P 1511, 1. doboz, 185r.
- ¹⁷ AK 1998. 228–229; Thieme – Becker 1912. 604; Cimbal magyarországi tevékenységéről: Jávör 1993. 174–175; Sabău 2000–2001. 125–143; Sabău 2005. 169–170, 188–204; Garas 1955. 60–62, 211–212, 320.
- ¹⁸ Utóbbi kép Tiziano: Assunta című képének másolata.
- ¹⁹ VPL APar. Cs. Alvinczy Ferenc levele a püspökhöz. Csongrád, 1872. október 23.
- ²⁰ Vannay 1862-ben született a Felvidéken. 1883 és 1886 között a budapesti Képzőművészeti Egyetemen tanult, innen Csongrádra költözött. A csongrádi polgári iskola rajztanári állására 1890-ben választották meg. Igen hamar a csongrádi közélet meghatározó alakjává vált. Lelkesen támogatta a helyi fogyasztási szövetkezetet, alelnöke majd igazgatója is volt. Sághy Mihállyal felelős szerkesztőként dolgozott a „Szövetkezet” című havilapnál. Tehetséges portréfestő és másolatkészítő volt. Bár radikálisan szabadelvű és református volt, nem csak a település előljárósága, de a helyi római katolikus plébániahivatal is rendszeresen ellátta megrendelésekkel. 1900-ban Csemegi Károly portrét, az 1902-es Kossuth-ünnepély alkalmára Kossuth-képet készített. Különböző műkedvelő színelőadásokhoz díszleteket, élőkép-háttérket is festett. Mindössze 49 esztendősen korában, 1911-ben hunyt el Dobsinán, hová Csongrádról költözött el 1905-ben. *Csongrád*, 1890. március 30. I. évf. 11. szám, 3. old; *Csongrádi Közlöny*, 1894. július 1. I. évf. 16. szám, 3; *Csongrádi Lap*, 1900. május 20. X. évf. 21. szám, 2. old; *Vasárnapi Újság*, 1911. június 4. LVIII. évf. 23. szám, 468. old.
- ²¹ Dudás 2000/b. 53.
- ²² NPI 1914. május 16. Szerződés a plébánia és a vállalkozók között.
- ²³ VPL 1778: Liber VII, p. 285.; VPL, 1784: Liber VIII. 698.
- ²⁴ NPI Historia Domus I. 24.
- ²⁵ NPI Historia Domus I. 25.
- ²⁶ Valószínűbb, hogy az oltárépitmény méretének figyelembevételével új oltárkép készült, akárcsak a Nepomuki Szent János-oltár és a főoltár esetében.
- ²⁷ NPI Historia Domus I. 107.
- ²⁸ NPI 1912. január 18. Dr. Thury Károly kimutatása a kegyes alapítványokról.

- ²⁹ NPI 1896. A Csongrádi Közlöny nyomdájából.
- ³⁰ VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. július 22. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv, Kacziba Ferencné Lévay Anna vallomása.
- ³¹ VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 27. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv.
- ³² Dudás 2000/a. 86; NPI 1962. június 27. Berkecz József levele a váci püspöknek.
- ³³ VPL, 1778: Liber VII, p. 285.; VPL, 1784: Liber VIII. 698.
- ³⁴ A források elsőként 1842-ben említik. Lásd: VPL 1842: Liber XVII, 144.; VPL APar. Cs. A templom paramentumainak összeírása 1827-ből.
- ³⁵ Nepomuki Szent János csongrádi kultuszáról bővebben lásd: Gyöngyössy 2010.
- ³⁶ Dudás 2000/b. 53.
- ³⁷ NPI 1956. augusztus 24. Géberth aranyozó árajánlata.
- ³⁸ Rosmis Imre: *A boldogságos Szűz Mária tizennégy öröme*. 7 a földi 7 a mennyei. Összeszedte Rosmis Imre 1886. Schwarz S. nyomdája Csongrád. Radicsné Tigyi Magdolna imádságos ponyva hagyatékában Devotio Hungarorum Alapítvány könyvtára.
- ³⁹ Lourdes-i szentkép, CsKK TLM NA 161-2008.5
- ⁴⁰ Dudás 2000/b. 53.
- ⁴¹ A Bagi-mondákról bővebben lásd: Ferenczi 1975–76.
- ⁴² NPI Historia Domus I. 117.
- ⁴³ NPI Historia Domus I. 121.
- ⁴⁴ VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 27. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv.
- ⁴⁵ Az 1885. évben tartott Országos Iparmű Kiállítás helyszíne a Városliget volt. A kiállítás célja a hazai kulturális és gazdasági fejlődés demonstrálása, a kiváló minőségű magyar ipartermékek bemutatása volt.
- ⁴⁶ NPI Historia Domus I. 121.
- ⁴⁷ NPI 1940. május 2. Egyházművészeti hivatal kérdőíve,
- ⁴⁸ NPI 1957. február 27. A váci püspök levele a csongrádi plébánosnak.
- ⁴⁹ *Csongrádi Újság*, 1912. október 6. X. évf. 40. szám, 2. old.
- ⁵⁰ Interjú Gresó Imrével 2010.
- ⁵¹ Bereznai 1989. 74.
- ⁵² VPL, 1778: Liber VII, 285–297.
- ⁵³ VPL, 1784: Liber VIII. 698–713.
- ⁵⁴ NPI Historia Domus I. 92.; Az oltárok felállításának engedélyezését 1841. december 22-én Jancsovich József plébános is kérelmezi a váci püspöktől. Lásd: VPL APar. Cs. 1841. december 22. Jancsovich József plébános levele a váci püspöknek.
- ⁵⁵ *Csongrádi Újság*, 1910. március 27. VIII. évf. 13. szám, 2. old.
- ⁵⁶ Ujszászi 2018. 79–80.
- ⁵⁷ *Csongrádi Újság*, 1910. augusztus 14. VIII. évf. 33. szám, 3. old.
- ⁵⁸ VPL APriv. Hegyi Antal, 1898. augusztus 27. Püspöki szentszéki kihallgatási jegyzőkönyv.
- ⁵⁹ Testamentom: végrendekezés, ez esetben szóbeli meghagyás.
- ⁶⁰ *Tiszavidék*, 1899. november 19. X. évf. 47. szám, 3. old
- ⁶¹ A templomba bemenekülő köztörvényes bűnözőket a hatóság nem állíthatta elő.
- ⁶² Szilárdfy 2003. 91.
- ⁶³ Szilárdfy 2003. 137.
- ⁶⁴ A környéken, Kunszentmártonban 1940-ben települt le a karmelita rend, s működött 1950-ig, majd ismét 1989-től. Búcsújára rendszeresen ellátogattak a csongrádiak még az államszocializmus idején is. Barna Gábor szíves közlése.
- ⁶⁵ *Csongrádi Közlöny*, 1896. augusztus 2. III. évf. 31. szám 4. old.

